

SCHIȚĂ PRIVIND EVOLUȚIA ISTORICĂ A TERITORIULUI ACTUAL AL MUNICIPIULUI TULCEA

Dr. V. H. BAUMANN

Începuturile istoriei acestor locuri se regăsesc undeva prin mileniul IV a Chr., în plină epocă neolitică, când Dobrogea era locuită de purtătorii culturii Gumelnița. Topoare de piatră de tip baros, descoperite în malul sudic, râpos al lacului Zaghen, împreună cu unelte de silex, și pe Dealul Taberei, în apropierea bălților Dunării Vechi, atestă așezări gumelnițene la NV și la NE de actualul oraș Tulcea. Topoarele descoperite sunt prelucrate din gresie silicioasă de tip Denis Tepe, material procurat cu ușurință din apropiere.

Nu cunoaștem evoluția comunităților omenești din aceste locuri în epoca bronzului și la începutul epocii fierului. Abia prin sec. VII-VI a. Chr., descoperirile arheologice evidențiază un orizont hallstattian căruia îi aparțin două așezări localizate, una pe Dealul Taberei, celaltă la SE de stânca pe care se înalță azi Monumentul Reanexării Dobrogei și unde, în epocă La Tène getică, s-au configurat începuturile orașului antic Aegyssus.

0.1. Orașul Aegyssus

s-a format în capătul de NE al actualei localități, la poalele unui promontoriu stâncos alcătuit din conglomerate triasice, înconjurat din trei părți de apă. Cel mai vechi nivel de locuire aparține secolelor VII-VI a. Chr. și evidențiază, ca și în cazul altor puncte de pe linia Dunării, o evoluție neîntreruptă

până la sfârșitul epocii romane (sec. VII p. Chr.). Un rol important în dezvoltarea acestei așezări l-au jucat raporturile economice ale geților cu cetățile grecești din Pontul Stâng, un important centru al comerțului de tranzit care se desfășura la Gurile Dunării aflându-se cu certitudine la Tulcea. O serie de produse ceramice grecești provin din perioada secolelor V-I a. Chr., fiind descoperite în zonele de V, NV, SE și E ale actualei localități. La NE, pe Dealul Monumentului (Colnicul Hora), primele materiale grecești (toarte șampilate de amfore de Thasos și Rhodos) au apărut pe un nivel de locuire elenistic, datat la sfârșitul secolului IV - prima jumătate a secolului III a. Chr. În secolele I a. Chr. - I p. Chr., la Aegyssus negustorii greci desfășurau un volum apreciabil de tranzacții comerciale, dovadă fiind descoperirea unui bogat depozit, alcătuit din 119 amfore, în Parcul Monumentului.

Dezvoltarea peninsulară a orașului antic s-a produs în perioada elenistică. Localizarea necropolei getice la capătul de SE al șei Dealului Monumentului, pe un platou aflat la 1,5 km de anticul Aegyssus, relevă o extindere a necropolei în cursul sec. III a. Chr., din vecinătatea așezării spre SE, până la capătul străzii Nalbelor. Numele orașului apare probabil după pătrunderea violentă a celtilor din jurul anului 280 a. Chr., când în periferia nordică și nord-vestică a Dobrogei își fac apariția

toponime de origine celtică, precum: Noviodunum (Isaccea), Arrubium (Măcin), Aliobrix (Cartal) - toate, așezări fortificate de tip **dava**.

1.0. Pentru poetul Ovidius, exilat la Tomis în anul 9 p. Chr., *dava Aegyssus* era o *vetus urbs*, "... mai bine apărată prin natura locului... cetatea era pe vârful unui deal ce se înalță aproape până la nori", fiind vorba, evident, de capătul stâncos al Colnicului Hora. După anul 12 p. Chr., când Ovidius ne transmite știrea recuceririi de către romani a cetății Aegyssus, crește importanța strategică a acesteia. După înființarea flotei dunărene (*classis Flavia Moesica*), cu sediul la Noviodunum, în cursul secolelor II-III p. Chr., Aegyssus se dezvoltă ca un oraș roman, tot mai implicat în comerțul de tranzit cu populațiile stepelor nord-pon-tice. De remarcat că, la 4 km est, în punctul *Via Judecătorului*, și la 5 km vest, pe dealul Taberei, pe două promontorii înalte, aflate la distanțe aproximativ egale față de Aegyssus, s-au descoperit resturile unor forturi romane. Aceste promontorii configurau în antichitate un aspect denticular malului Dunării, fenomen sesizat de romani, care l-au folosit în realizarea limes-ului (frontierei) dunărean. Orașul antic cuprindea zonele de S, SV și SE ale actualului Parc al Monumentului, pe un contur delimitat cu aproximație de strada Surorilor la V și Veseliei la E. Pe axul longitudinal al Peninsulei, actuala stradă a

Gloriei, marcat la N de înălțimea stâncoasă, înaltă și abruptă, fortificată de geți și apoi de romani cu ziduri de piatră, de o parte și de cealaltă, din dreptul bisericii Înălțării până la începutul străzii Nicolae Bălcescu, având ca punct avansat la SV, capătul sudic al Colegiului Spiru Haret (str. 14 Noiembrie), se întindea necropola orașului, plană și tumulară. Descoperirile arheologice și, în special, cele epigrafice evidențiază o populație cosmopolită, alcătuită din veterani, negustori, armatori, proprietari funciari. O stelă funerară descoperită pe strada Miron Costin, la aproximativ 2,5 km SV de anticul Aegyssus, evidențiază faptul că, la mijlocul secolului II p. Chr., orașul deținea un teritoriu în care se aflau sate de tip roman (**vici**) și ferme rurale (**villae rusticae**). Era centrul unui pagus (comună cvasi-urbană) condus de un consiliu alcătuit din magistrați (**ordo decurionum**), aflat sub autoritatea comandantului militar al orașului. Avem știri despre prezența la Aegyssus a cohorții a II-a **Flavia Brittonum** în a doua jumătate a secolului III p. Chr. și a unei **vexillatio Aegyssensis** din **Legio I Jovia** la începutul sec. IV p. Chr. În secolul al V-lea, Aegyssus este sediul unei unități de cavalerie (**cunes aequitum armigerorum**) și reședință a comandantului militar al frontierei, din Leg. I Jovia. În timpul lui Justinian, Procopius amintește de refacerea fortificațiilor la mijlocul sec. VI p. Chr. Cercetările arheologice din Parcul Monumentului atestă în secolele IV-VI o viață urbană și o activitate economică intensă. Orașul se menține până la mijlocul secolului VII p. Chr., fapt dovedit de prezența unui atelier de prelucrare a podoabelor și de cir-

culația monetară.

Ultima mențiune a numelui localității ne este oferită în secolul al X-lea de împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul.

1.1. Cercetările arheologice pledează pentru existența unei așezări modeste în secolul X, așezare distrusă de armatele bizantine ale lui Tzimiskes la 971 și refortificată printr-un zid de incintă la cumpăna dintre milenii, pentru a servi ca punct de control și supraveghere bizantină intrării în Deltă. După o scurtă perioadă de înflorire, așezarea este distrusă de pecenegi la 1036 și apoi de uzi la 1064. Locuirea medievală continuă la poalele promontoriului, după cum ne dovedesc descoperirile monetare, pe actualul contur al strazii Prislav, unde o întâlnim până în sec. XIII, când întreaga așezare este distrusă de tătari. Din a doua jumătate a sec. XIII și până în sec. al XV-lea, numeroase monede de argint: tătărăști, venețiene, sârbești, bulgărești și otomane, descoperite pe întregul areal al orașului actual, evidențiază mai multe nuclee de locuire medievală și reflectă noua situație politică din zona Gurilor Dunării. Din sec. XIV se constată arheologic o nouă perioadă de locuire pe Colnicul Hora. Noua locuire depășește suprafața vechii zone fortificate. Prezența ceramicii orientale din pastă roșie, specifică sec. al XV-lea, relevă că localitatea a fost cucerită de turci încă din prima etapă (1418-1420). Foarte probabil, în cursul aceluiași secol, localitatea de pe Colnicul Hora a căpătat și denumirea de Tulcea: **Tulcsa** în **Registrul Vamal Otoman** din anii 1515-1517 și **Tuncza** pe harta Moldovei întocmită de Georg Reichersdorfer la 1541, din dorința lui Petru

Rareș. Registrul Vamal Otoman menționează la Tulcea, la începutul sec. XVI, o vie activitate economică, ceea ce presupune că localitatea devenise un activ port dunărean, a cărui importanță în traficul dunărean era în continuă creștere. Într-o lucrare din 1917, marele istoric român Nicolae Iorga menționează o serie de informații istorice cu privire la existența unui bazar la Tulcea în secolul al XVI-lea, unde veneau negustori greci din Insula Chios. La 1582, englezul John Newberie relatează despre belșugul de pește de la Tulcea.

Urmele așezării medievale supra-pun vechiul oraș Aegyssus, fiind întâlnite, arheologic, în aceeași zonă peninsulară din partea nord-estică a orașului actual.

Ceramică medievală din secolele XVII-XVIII, obiecte metalice și monede au fost recoltate din zona sudică a Parcului Monumentului, din curtea bisericii "Sfânta Paraschiva" și de pe strada Independenței, cu ocazia lucrărilor de canalizare. Mărturii ale prezenței unor ateliere locale de fabricare a ceramicii sunt exemplarele de vase smălțuite, scoase de scafandri din apele Dunării, în rada portului actual.

Așezarea medievală s-a dezvoltat pe aceeași axă longitudinală principală, de-a lungul peninsulei care coincide cu strada Gloriei, ramificată la extremitatea nordică, spre vechea cetate și spre port și la cea sudică spre înălțimea de pe strada Nicolae Bălcescu. Așezarea medievală acoperea și versantul de SV al peninsulei, cu deschidere spre *Portul Pescarilor*, cunoscut mai târziu cu numele de *vadul Sacagiilor*, cuprins între două promontorii scunde și stâncoase. Pe cel nordic, turcii au zidit în secolul al XVII-lea o fortificație

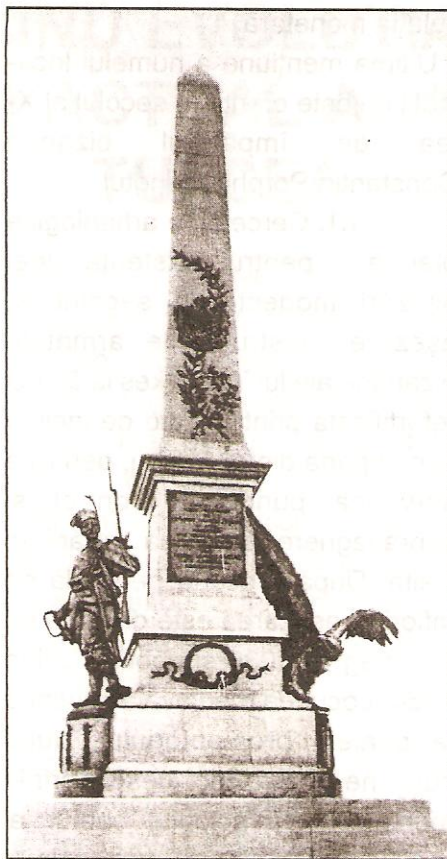

poligonală cu șapte turnuri, cu artilerie proprie și garnizoană permanentă. Fortificația este văzută de o serie de călători străini: Paul de Alep la 1658; Mihail Bay și Gaaspar Papai la 1706; La Mottraye la 1711 și John Bell la 1737. Localitatea Tulcea este pomenită de Evlija Celeby la 1650 și de Matteo Gondola la 1674.

Așezarea turcilor s-a făcut prin ocuparea centrului comercial al localității, aflat la acea dată în zona *Portului Pescarilor*. La aproximativ 500 m spre răsărit, în vecinătatea cimitirului românesc, se constituie cel mai vechi cimitir turcesc, care suprapune parțial vechea necropolă romană, și unde, în zona străzii Dorobanți, turcii vor construi mai târziu și prima geamie.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, prin așezarea unor noi contingente etnice, de ruși-lipoveni, alături de greci, români, armeni, evrei și italieni, localitatea, aflată în plin proces de dezvoltare economică, capătă un aspect cosmopolit. La mijlocul secolului XVIII sporește funcția strategică a Tulcei. Pentru susținerea campaniilor militare ale Imperiului otoman contra Poloniei, Rusiei și Austriei, se construiesc magazii destinate aprovizionării armatei, adevărate antrepozite subterane, boltite cu cărămizi și zidite din piatră, unele dintre ele identificate arheologic: în Parcul Monumentului, în dreptul bisericii "Sf. Paraschiva" de pe strada Gloriei; la Poalele dealului Babadag, la intersecția str. Nicopol cu Mircea Vodă; la poalele dealului Comorofca, în peretele râpos din dreptul bisericii lipovenești.

1.2. Războaiele ruso-turce de la mijlocul secolului XVIII și începutul sec. XIX au provocat depopularea și ruina Dobrogei.

Situată în zona de frontieră, Tulcea a fost teatrul tuturor operațiunilor militare, atât rusești cât și turcești. Distrugerea sistematică a fortificațiilor sale, la 1771, 1773, 1750-1791, de către ruși, a provocat ruina totală a gospodăriilor, a prăvăliilor negustorilor, a hambarelor de cereale, etc. Complet distrus după 1812, orașul Tulcea este reconstruit cu greu de către locuitorii săi, centrul de greutate deplasându-se spre sud, la poalele zonei peninsulare, înconjurată cu șanțuri și valuri de pământ, situație valabilă până la 1829 când Tulcea suportă și ultima distrugere din aceste războaie.

2.0. După 1830 Tulcea este repopulată cu locuitori veniți din ținutul dintre Dunăre și lacul Razim, pe linia Tulcea - Babadag, fugiți din calea luptelor sau evacuați prin *Tratatul de la Adrianopol*. Printre ei se află familii de bulgari veniți din Basarabia și familii de cazaci ucraineni rămași după dispariția *Siciei* de la Dunavăț. În

scurt timp se produce o supra-populare a localității. Fenomenul își găsește rezolvare printr-o nouă structurare urbanistică.

Schimbarea configurației urbanistice a orașului Tulcea se face prin ruperea vechiului perimetru și deplasarea centrului comercial, în urma așezării populației evacuate din colțul de NV al Dobrogei pe înălțimile situate de o parte și de alta a lagunei centrale, cu o dispoziție concentrică Dunării. Fără a renunța la vechea așezare peninsulară, ocupată acum de turci la sud și la nord de ruși-lipoveni, noul oraș Tulcea se întinde pe spațiile înalte din jurul lagunei centrale, care devine, cu timpul, zona centrală a orașului.

2.1. Instituind libertatea comerțului, *Tratatul de la Adrianopol* a dus la intensificarea navigației pe Dunăre. La 1830 o societate austriacă pune în circulație pe Dunăre vase cu abur. Faptul impulsionează construcția de nave în porturile dobrogene și, îndeosebi, la Tulcea. În câțiva ani orașul se populează cu piloți, patroni de bărci, dulgheri, călăfătuitori, armatori, constructori de nave, antreprenori, etc. O notiță apărută la 1847 într-un jurnal austriac menționează la Tulcea o populație amestecată de turci, bulgari, români, cazaci zaporojeni, lipoveni din Basarabia și Moldova, greci din arhipelag și greci ionieni. În scurt timp, Tulcea devine orașul cel mai important al Dobrogei, datorită construcțiilor navale favorizate de prezența "*frumoaselor păduri de stejar*" din vecinătate, fenomen atestat de Louvrières, viceconsul francez la Tulcea, într-un raport din 22 decembrie 1856. La 1847 se înființează primul șantier naval. Într-un raport de la 1 septembrie 1848 al polonezului Korsak se

aprecia construirea de nave ca fiind "considerabilă"; vase comerciale fluviale, până la 300 tone, sunt construite cu lemn din pădurile statului, obținut aproape gratuit. Întreprinderea aparținea unor greci din Tulcea, care, în lipsa unei legislații otomane adecvate, au devastat pădurile Tulcei, silind guvernul otoman să interzică la 1865 construirea altor nave.

În 1859 Tulcea devenise un important port fluvial; germanul Wutzer consemna lansarea unui bric sub drapel austriac, eveniment sărbătorit de întreaga populație a orașului. Șantierul naval din Tulcea ajunge să producă nave pentru export. Pe la 1853 naturalistul Boucher de Perthes găsește portul orașului ocupat de numeroase nave, iar pe dealuri de nenumărate mori de vânt. La 1858, Wilhelm Hamm descrie orașul, populat cu case mai toate din lemn, după moda orientală, și cu ferestre zăbrelete.

2.2. După 1830 se înființează la Tulcea o nouă Mitropolie (cea a Proilaviei de la Brăila fiind desființată la 1829), aflată sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Primul titular a fost Panaret, venit din Anatolia, care sfințea la 1839 biserica românească din Nalbant. Între 1835-1845 se construiesc la Tulcea primele biserici creștine din lemn: Biserica "Sf. Nicolae" de către românii beștepeni și Biserica "Schimbarea la față" (1842). Sub urmașul lui Panaret, mitropolitul Dionisie, între 1848-1854 este construită cu piatră și mortar biserică grecească cu hramul "Buna Vestire", la poalele dealului Babadag. Concepută și construită în stil neoclasic grecesc de către arhitectul Ștefan Dopron, biserica a fost împodobită cu elemente

sculpturale și pictură în 1857. Tot în stil neoclasic a fost construită, de către comunitatea bulgară din Tulcea, Biserica "Sf. Gheorghe", la 20 mai 1857, pe malul răsăritean al lagunei centrale.

2.3. Între 1860-1877 Tulcea este reședință de *sandjeac*, provincie otomană condusă de guvernatori (mutesarifi). Între 1864-1867 această funcție a fost ocupată de Rezim Pașa, a cărui mamă era grecoaică din Atena,

unde a și copilărit. Rezim - Pașa a fost una dintre personalitățile marcante ale sfârșitului de epocă otomană, care a contribuit la construcția modernă a orașului Tulcea și a sprijinit populația creștină a orașului. Aceasta politică a fost continuată și de urmașul său, Ismail Bey, român macedonean din Albania, între anii 1868-1871, care a avut și o atitudine favorabilă înființării de școli românești. În perioada celor două guvernări, Tulcea a cunoscut o intensă activitate constructivă. Un rol important în modernizarea orașului l-a avut dispariția lagunei centrale, în urma consolidării și îndiguirii țărmului dunărean de către Comisia Europeană a Dunării, înființată în 1859, cu sediul la Sulina. Piața orașului, unde funcționa oborul de cereale și târgul de vite, s-a constituit pe centrul ceairului, înconjurat

de mahalele aparținând bulgarilor și armenilor - în partea de răsărit, evreilor și grecilor - în partea de apus și rușilor - în capătul de sud. La 1873 se începe construirea marelui geamii cu minaret (Azizie) în capătul sudic al *vadului sacagiilor*.

Între 1863 - 1865 este construit *Conacul pașalei*, devenit după 1878 sediul Prefecturii (actuala clădire a Muzeului de Artă). Rezim - pașa aduce constructori din Occident și realizează prima

clădire în stil neo-clasic de pe teritoriul Dobrogei. În 1868 se începe construirea unui local de școală superioară turcească, în fața actualului Colegiu "Spiru Haret". După încheierea lucrărilor în 1876, clădirea este transformată în cazarmă a jandarmeriei și apoi, după 1878, sediu al Primăriei orașului Tulcea.

Între 1857 - 1867, lipovenii de rit vechi (fără preot), așezați pe capătul sudic al colnicului Hora, ridică biserica "Sf. Treime" (Sf. Paraschiva) la intersecția străzii Gloriei cu strada Surorilor. Între 1864-1868, lipovenii așezați la poalele dealului Comorofca construiesc biserica cu hramul "Sf. Ioan Teologul", în capătul vestic al străzii Mihai Eminescu. În partea de vest a orașului, pe dealul Comorofca, românii și grecii construiesc un cimitir ortodox al cărui capăt răsăritean a fost transformat,

după 1919, în *Cimitirul Eroilor*. La 1875, rușii încep construirea bisericii mari de piatră, cu hramul "Schimbarea la față", terminată în 1883, și, tot în aceeași perioadă, comunitatea evreiască din Tulcea construiește templul "meseriașilor", în capatul sudic al strazii Mărășești. La 1874, mocanii din Prislav, care au populat după 1830 zona de răsărit a Tulcei peninsulare, încep construirea bisericii "Sfinții Împărați", pe latura de nord a dealului Mahmudia, biserică ce va fi terminată 5 ani mai târziu, în 1879. Între 1859 - 1862, comunitatea bulgarilor ridică lângă biserica "Sf. Gheorghe" un local de școală secundară în care, după 1897, va funcționa prima școală secundară de fete, de gradul II. Germanii, așezați în vecinătatea de vest a grecilor, la poalele dealului Babadag, între 1844-1856, își ridică o biserică catolică, pe actuala stradă Traian, cu hramul "Sf. Mihail", în anul 1872.

La 1864, austriacul Karl Peters mentiona o serie de noi edificii. Astfel, era clădirea "elvețiană" a lui Wilhelm Bergman în care funcționa, la acea dată, Consulatul austriac (pe actuala stradă 9 Mai, nr. 3). S-a construit o parte a cheiului, în zona portului nou, unde a fost ridicată și clădirea Căpităniei portului în care funcționa și vama, pe malul Dunării, în dreptul dealului Comorofca. Pe locul fostei fortificații otomane de pe promontoriul nordic, stâncos, situat la nord de Vadul sacagiilor, CED a construit un far pentru orientarea vaselor în drumul lor spre mare. La poalele dealului Babadag, pe viitoarea stradă Sf. Nicolae și în apropierea bisericii "Sf. Nicolae", în zona centrală a orașului, comerciantul grec Ilias Licheardopoulos își construiește o frumoasă clădire în stil

Empire, între anii 1870-1875. În salonul pictat de la etaj au fost semnate, se pare, la 18 noiembrie 1878, actele de preluare a Dobrogei de către autoritățile românești.

La poalele dealului Mahmudiei, zonă populată de tătari, români, bulgari și armeni, de-o parte și de cealaltă a unui segment de stradă constituit pe latura estică a fostei lagune (după 1879 - strada Ștefan cel Mare) a fost construit, din cărămidă și mortar cu ciment, **bazarul turcesc** sau ansamblul arhitectonic oriental "Sub coloane", alcătuit din 41 de prăvălii (6 cu etaj și locuințe), cu portic la fațadă, format din 72 de coloane orientale.

Până la războiul de reîntregire a neamului, orașul Tulcea păstrează aparența unei localități importante. La 1899, "**Liga pentru propășirea Dobrogei**", creată la 1879, a înălțat pe acropolea colnicului Hora un superb monument destinat cinstirii eroilor căzuți în Războiul de Independență și al reunirii Dobrogei cu Țara. Banii au fost strânși prin colectă publică, monumentul fiind opera a doi mari artiști: George Vasilescu și Constantin Bălăcescu. Cel de-al doilea este și autorul monumentului lui Mircea cel Bătrân, amplasat la 1903 la intersecția principalelor artere din centrul orașului, în apropierea Palatului Administrativ și la capătul nordic al fostei lagune, devenită acum *Piața Mircea*. Un rol important în ridicarea celor doua monumente, primul inaugurat oficial abia la 2 mai 1904, împreună cu Parcul public situat deasupra stravechiului oraș Aegyssus, în prezenta perechii regale, l-a avut Ioan Nenițescu, erou al Războiului de Independență și prefect al județului Tulcea între 1897-1900.

În 1883 s-au pus bazele primei școli secundare românești din Dobrogea - Gimnaziul real de băieți, care funcționa în casa clădită de Rezim -Pașa pe actuala stradă 14 Noiembrie. I. Nenițescu transformă Gimnaziul în Liceul care, din 1902, se va numi "*Principele Carol*". Două corpuri ale actualului local vor fi adăugate clădirii lui Rezim Pașa între anii 1902-1920. Cel de-al treilea corp va fi construit abia între 1970-1972, prin demolarea casei lui Rezim -Pașa. Tot în timpul prefectului I. Nenițescu este înființată Școala secundară de fete nr. 1, devenită apoi Liceul "*Principesa Ileana*". Între anii 1893-1895 au loc lucrări de reconstrucție a Palatului Administrativ, lucrări conduse de inginerul tulcean Ștefan Borș, ales apoi primar al orașului, în timpul mandatului de prefect al lui Nenițescu.

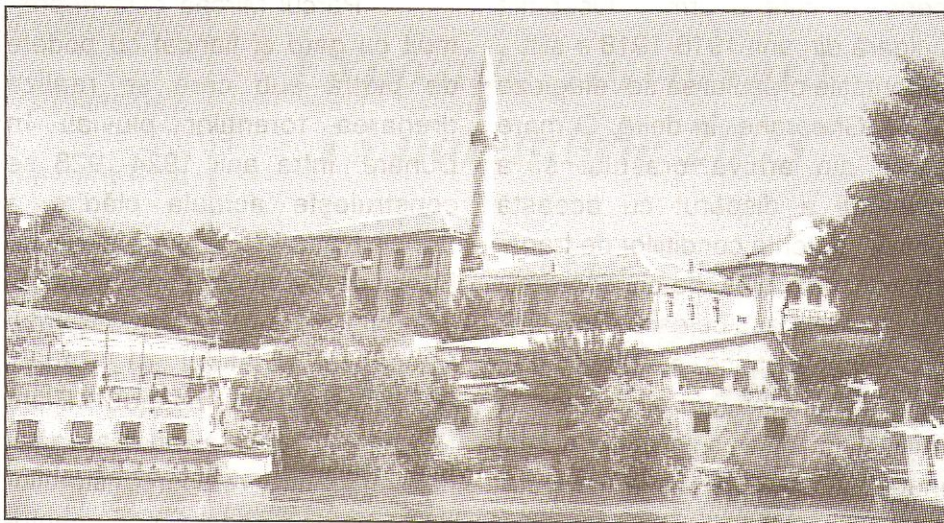

3.1. În capătul nordic al Pieții Mircea, între 1900-1903 a fost amenajată Grădina Publică Centrală, iar la SV a fost construită, prin grija lui Grigore Antipa, clădirea Administrației Pescăriilor Statului, între 1904-1907. La sfârșitul secolului XIX a fost amenajată zona portuară a orașului, pe centrul curburii Dunării, având în spate două artere principale, paralele cu fluviul: strada Carol I (actuala str. Gării) și strada Isaccei, transformată în arteră comercială. În capătul vestic al străzii Carol se afla clădirea vechii Căpităniei a portului. În 1907 se construiește noul Palat Administrativ al Portului Tulcea, demolat în deceniul 8 al epocii comuniste. În zona portului pescăresc, la aproximativ 200 m nord de farul CED, funcționa din 1886 o tăbăcărie de opinci a fraților Prodanof. În 1912 tăbăcăria a fost mărită și modernizată cu mașini speciale de tăbăcit, iar din 1915 începe să fabrice talpă pentru armată. Din 1896 începe să funcționeze, între Dunăre, str. Isaccei și malul SE al ghiolului Ciuperca, Fabrica de cherestea a lui Atanasie Ivanof din Tulcea, cumpărată în 1897 de Naum V. Sotiriu împreună cu Alexe Avramide, care în 1908 devine unic proprietar. Acesta își construiește la sfârșitul sec. al XIX-lea o frumoasă clădire cu interioare pictate cu motive florale și cu stucaturi, pe str. Sf. Nicolae, vis-à-vis de biserica românească (actuala clădire a Muzeului Delta Dunării).

3.2. Importante construcții și amenajări edilitare se fac între 1900 și 1914. În zona înaltă din vestul orașului au fost ridicate, pe direcția ghiolului Ciuperca, începând din str. Isaccei: Palatul CED, Spitalul comunal de pe str. Spitalului, la capătul căreia, spre

nord, au fost instalate cazarmile Vânătorilor și ale Regimentului 33. Cazarma Regimentului 73 Infanterie a fost construită în apropierea barierei Babadag și, în

vecinătatea acesteia, Arestul Județean. Pe malul de NV al ghiolului Ciuperca a fost construită Uzina de apă. Marele depozit de apă filtrată, pentru distribuirea ei în oraș, a fost amplasat pe dealul Babadag, la capătul de sud al străzii Mircea Vodă. Între 1894-1903 au fost construite noi localuri de școală: pe strada Sfinții Împărați - o școală primară de fete și alta de băieți; pe strada Mircea-Vodă o școală primară de băieți. La 1899 Banca Națională din Tulcea își construiește un imobil propriu vis-à-vis de Biserica "Sf. Gheorghe", unde va funcționa până în 1928. Într-un imobil de pe strada Isaccei, colț cu artera centrală a orașului - str. Elisabeta Doamna, inginerul constructor Teodor Flamaropol din Tulcea construiește o frumoasă clădire, în care va funcționa, în perioada 1911-1922, Banca de Scont.

Activitatea edilitară a autorităților a necesitat deschiderea celor două cariere de piatră care au funcționat până în anul 1910: una pe dealul

Mahmudiei - din care se extrăgea piatra calcaroasă de culoare roșie ("marmura de Tulcea") și alta pe dealul Babadag, la ieșirea din oraș. Principalele străzi au fost

pavate cu piatră cubică sau cu piatră de carieră cioplită, iar toate trotuarele au fost realizate cu piatră roșie, fățuită și legată cu ciment. Perimetrul orașului a fost delimitat printr-un șanț înconjurător, străpuns de cele trei artere radiale care uneau centrul orașului cu Isaccea-la apus, cu Babadagul-la SV și cu Mahmudia la SE. Sprijinit pe șanțul de sud, a fost amenajat marele cimitir al orașului - "Etemitatea".

La 1908 populația orașului era estimată la 19.575 locuitori, în *Expunerea județului Tulcea* a prefectului I.C. Atanasiu, pentru ca, 5 ani mai târziu, în Statistica din 1913 să se constate o creștere a populației orașului până la 21.727 locuitori. Până la Primul Război Mondial, centrul istoric al orașului, corespunzător și centrului comercial, cuprins între port și intersecția străzii Elisabeta Doamna (dispărută) cu străzile: Ștefan cel Mare (dispărută), Basarabilor (Păcii), Babadag, Sf. Nicolae (Progresului), Isaccea și Carol (Gării), s-a conturat definitiv, căpătând un aspect

modern, european.

4.0. Primul Război Mondial a însemnat pentru orașul Tulcea începutul unui declin economic din care nu și-a mai putut reveni în perioada care a urmat. Ocupația bulgară din anii 1916-1918 a silit autoritățile orașului să se refugieze la Sf. Gheorghe, în deltă. O mare parte din arhiva orașului și a județului a dispărut cu această ocazie, datorită condițiilor de transport dar, mai ales, de conservare.

Ocupația bulgară a învrăjbit comunitățile etnice, a sărăcit pătură micilor proprietari și a celor de mijloc, a distrus stabilimentele industriale abia create la începutul secolului XX și a provocat pauperizarea agricultorilor. La sfârșitul războiului, cea mai mare parte a orașului Tulcea era o ruină. Cele două monumente ale apartenenței orașului la România - Monumentul Independenței de pe colnicul Hora și cel al lui Mircea cel Bătrân din Piața Mircea, erau complet distruse.

La fel, cazarma Regimentului 73 Infanterie și numeroase edificii publice. Refacerea orașului a solicitat eforturi materiale extraordinare, atât din partea autorităților cât și din partea populației tulcene care a suportat greutățile reconstrucției. Aceste eforturi, începute în 1923, s-au încheiat, în linii generale, prin 1928. Concomitent cu lucrările de reparații, desfășurate mai ales în timpul mandatului de primar al lui Grigore Musculiu și de prefect al lui Constantin Țigău, s-au construit și alte noi edificii publice. În 1923, statuia lui Spiru C. Haret, operă a artistului tulcean Vasile Chiriachide, este amplasată în Parcul Mircea, pe malul Dunării, de unde în 1940 este mutată pe actualul amplasament, la intersecția

străzilor Gloriei cu 14 Noiembrie. Este reamenajat vechiul parc din raza bisericii "Sf. Gheorghe", transformat însă, în 1930, în obor de cereale și târg de vite.

Parcul Mircea este împrejmuit cu gard și flancat cu podețe de piatră sub care se realiza drenarea torenților pluviali în Dunăre. Între anii 1924-1928 se construiește actuala clădire a Băncii Naționale și noul sediu al Băncii de Scont care, împreună cu Palatul de Justiție, Palatul Pescărilor Statului și Palatul Prefecturii, circumscriau Piața Mircea. Din păcate, nu s-au găsit bani și pentru refacerea statuiilor de bronz de pe soclul monumentului distrus, lucru valabil și pentru Monumentul Independenței căruia, în 1928, i s-a refăcut numai obeliscul.

Între anii 1927-1929 are loc electrificarea orașului. Este construită Uzina electrică de către SA Reșița, pe înălțimea de la NV de lacul Ciuperca, în apropierea Uzinei de apă potabilă, jumătate din energia furnizată fiind întrebuințată la extragerea și distribuirea apei potabile.

În timpul Primului Război Mondial populația orașului a scăzut simțitor și s-a refăcut cu greu. La 1927, din rapoartele Biroului de populație al Poliției, Tulcea avea doar 15.502 locuitori. După 1928, cu toată criza economică care marchează decăderea orașului, situația demografică se modifică. Din datele statistice ale Primăriei, orașul Tulcea avea 27.000 locuitori în 1934.

Repopularea orașului, făcută însă cu plugari pauperizați din satele învecinate, contribuie cu foarte puțin la creșterea veniturilor bugetare ale unui oraș situat "printre orașele mici ale țării". Situația rămâne valabilă până la izbucnirea

celui de-al doilea război mondial.

În 1939, orașul se prezenta, din punct de vedere industrial, la nivelul anului 1916. Precumpănitoare era industria mică și, în special, industria alimentară și ușoară. Necesitatea produselor destinate consumului productiv și individual, va determina finalizarea, în anul 1940 a lucrărilor de construire a căii ferate care unea Tulcea cu restul țării. Cu toate acestea, prezența liniei frontului în vecinătatea orașului și lipsa materiilor prime și a combustibilului, vor duce, în 1940-1944, la închiderea parțială sau totală a principalelor întreprinderi industriale din Tulcea. În anul 1948, cele 7 întreprinderi naționalizate din Tulcea evidențiază situația industrială a orașului la acea dată. Erau naționalizate: Fabrica de cherestea "Avramide-Cleper" de pe strada Isacței, nr. 196 și Fabrica de pielărie "Talpa" de pe str. Portului, nr. 38 - ambele reprezentative pentru marea industrie tulceană; Fabrica de cherestea a lui Elefterie Cuculas de pe str. Isacței, nr. 196; Fabrica de făină și ulei a lui Adrian Avramide de pe str. Isacței, nr. 176; Fabrica de paste făinoase Gavrilă Efrimov de pe str. Babadag, nr. 60-62; Fabrica de conserve de pește și mezeluri a Societății "Praga" de pe str. Gloriei, nr. 12; Fabrica de ulei "Olivia" de pe str. Portului, nr. 27. Noile autorități comuniste porneau la drum cu o situație de loc comodă. Schimbul de populații din 1940, prigonirea evreilor în perioada 1940-1942, distrugerile provocate de război, decăderea industriilor și agriculturii, seceta și foametea din anii 1946-1948, toate au lăsat orașul într-o stare cumplită, cu o populație pauperizată și înspăimântată.

- Baumann, V.H., 1975, *Noi mărturii istorice dintr-un sondaj arheologic*, Peuce IV, Tulcea, 213-232.
- Baumann, V.H., 1984, *Piese sculpturale și epigrafice în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea*, Peuce, IX, 207-233.
- Băcilă, I.C., 1928, *Stampe și hărți privitoare la trecutul Dobrogei*, *Analele Dobrogei*, II, 233.
- Brătescu, G., 1928, Tulcea, schiță urbanistică, *Analele Dobrogei*, an. IX, vol. II, 21-37.
- Colectiv, 1980, *Județul Tulcea* (monografie), în "Județele patriei", București.
- Dima, V., Munteanu, A., 1983, Liceul "Spiru C. Haret" Tulcea (1883-1983), București.
- Dumitrașcu, Gh., 1975, *Un document privitor la "Situațiunea județului Tulcea în anul 1879"*, Peuce IV, Tulcea, 273-288.
- Ionescu, M. D., 1904, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Constanța
- Lungu, V., 1996, *Aegyssus - documentare arheologică preromană*, Peuce XII, Tulcea, 47-102.
- Mateescu, T., 1984, *Construcții navale la Tulcea înainte de 1877*, Peuce IX, Tulcea, 395-400.
- Mănucu-Adameșteanu, G., 1995, *Raport final asupra locuirii medievale timpurii de la Aegyssus-Tulcea (sec. X-XV)*, Peuce XI, Tulcea, 363-371.
- Opaiț, A., 1977, Aegyssus 1976, *Raport preliminar*, Pontica X, Constanța, 307-311.
- Opaiț, A., 1987, *Un dépôt d'amphores découverte à Aegyssus*, Dacia, N.S., 31, 1-2, București, 145-155.
- Păcurariu, M., 1977, *Viața bisericească în Dobrogea și în părțile Dunării de jos în sec. XV-XIX, De la Dunăre la mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați.
- Peters, K. F., 1869, *Grundrissen zur Geographie und Geologie der Dobrudscha Denkschriften der Math Natur Wissen*, Cl. D. Kais. Akad. D.d Wissensch, XXVII
- Postelnicu, V., 2002, *Tulcea de altădată*, Tulcea.
- Simion, G., *Contribuții la cunoașterea istoriei orașului Tulcea (monografie în mss)*, Biblioteca ICEM Tulcea.
- Șerban, C., Șerban, V., 1971, *Rolul economic și politico-militar al orașelor din Dobrogea de Nord în sec. XVI-XVIII*, Peuce II, Tulcea, 283-291.
- Șerban, C., Șerban, V., 1977, *Tipologia orașelor din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane (sec. XV-XIX)*, Peuce VI, Tulcea, 273-277.
- Teodorescu, V., 1909, *Planul orașului Tulcea*, Ed. Librăriei Maloskitsky.
- Voicu, I., Cotovu, B., Constantinescu, P., 1928, *Monografia orașului Tulcea*, Constanța.